

Anna Brzozowska-Krajka

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

 <https://orcid.org/0000-0002-1710-7483>

Studia Etnologiczne i Antropologiczne, t. 25, nr 1
ISSN 2353-9860 (czasopismo elektroniczne)
<https://doi.org/10.3126/SEIA.2025.25.01.05>

„Nowe zakorzenienie” Profile tożsamościowe góralskich emigrantów/imigrantów w USA

.....
“New rooting”: Identity profiles of Tatra highlander emigrants/immigrants to the USA

Abstract: This study is located in the realm of Slavic emigrantology and memory studies. It addresses the fundamental question whether an émigré is doomed to blur his/her original identity in a multiethnic/multicultural society, and in particular, whether the Tatra highlander who changed mountain pasture for shop floor is doomed to experience erasure of his/her original culture in the New World. This crucial question, posed mainly by scholars representing socio-historical orientation, has not received a satisfying answer, especially against the understanding of heritage as cultural capital for which ethnographic-folkloristic-anthropological analyses are poorly represented in studies of the culture of American Polonia. Ethnographic material for exploration of this problem is provided by the Tatra highlander ethnic subgroup in USA which has been present in the culture of this country for over a century. Its status has been always “betwixt and between”, and its collective identity – regional, ethnic and civic – encompassed multiple kinds of liminality inscribed in its institutionalized forms of artistic expression, verbal and non-verbal. An outline of the nature and determinants of this complex identity, viewed as both private and public “faces” of ethnicity, would precisely define some general tendencies characteristic of mosaic societies in the contemporary world where crossing territorial and mental boundaries by both immigrants and the host community does not imply total de-anchoring of the cultural experience from its traditional ports.

Keywords: emigration, immigration, cultural identity, regionalism, liminality, Americanisation

Słowa kluczowe: emigracja, imigracja, tożsamość kulturowa, regionalizm, liminalność, amerykanizacja
.....

Niniejsze refleksje sytuują się na pograniczu *diaspora studies* i *memory studies* i koncentrują wokół fundamentalnego pytania zadawanego od lat przez badaczy diaspor: czy emigrant w społeczeństwie wieloetnicznym/wielokulturowym skazany jest na zatarcie się jego tożsamości odziedziczonej? A konkretnie: czy góralski emigrant, który „zamienił hale tatrzańskie na hale fabryczne”, skazany jest na rozmycie się jego

macierzystej kultury w Nowym Świecie?¹ Wstępnej odpowiedzi udziela już prestiżowa encyklopedia Uniwersytetu Harvarda z 1980 roku dotycząca amerykańskich grup etnicznych. Victor Greene, autor zamieszczonej tam obszernej charakterystyki Polonii, stwierdził, iż jedną z większych grup tego rodzaju w Stanach Zjednoczonych tworzą Amerykanie polskiego pochodzenia (*Polish Americans*), przy czym cechuje ją wewnętrzne zróżnicowanie:

Spółeczność polsko-amerykańska zawiera rozmaite regionalne subgrupy [*regional subgroups*], z których najbardziej wyróżniają się Kaszubi, Górale i Mazurzy. Rozwinęli oni regionalne subkultury w swej ojczyźnie i pozostali wierni niektórym z rodzimych (prowincjonalnych) zwyczajów w Stanach Zjednoczonych. [...] Imigranci z innych polskich prowincji, np. ze Śląska i z Galicji, również zachowali w pewnym stopniu regionalną tożsamość, choć w znacznie mniejszym (Greene, 1980: 789, tłum. własne).

Na ową wyraźną rozpoznawalność góralskiej subgrupy etnicznej w amerykańskim wielogłosie kultur, religii oraz nacji, w tym Polonii, złożyły się liczne czynniki decydujące o specyfice nowego zakorzenienia emigrantów w warunkach podwójnej translokacji – terytorialnej i społecznej – gdy terytorialność macierzysta, „rdzeniowa”, została zastąpiona terytorialnością wtórną, zaadaptowaną, o cechach całkowicie odmiennych od pierwotnej.

Konieczność nowego zakorzenienia w przypadku analizowanej subgrupy nie oznaczała nigdy przecinania symbolicznych „korzeni” łączących jej członków z ziemią przodków (przed którym ostrzegał Władysław Orkan (1987) we *Wskazaniach dla synów Podhala*). Emigracyjna translokacja (mentalne „stop”) nie dotyczyła sfery kultury, lecz głównie uwarunkowań cywilizacyjnych, stąd wychodzący góralscy od początków dziejów tej emigracji do Ameryki w drugiej połowie XIX wieku znajdowali się w osobliwym położeniu, w sytuacji „na progu”, i charakteryzowali modelem tożsamości zwielokrotnionej z dominantą składnika regionalnego. Pierwotnie określał ich status „przelotnych ptaków”

1 Podstawę empiryczną niniejszych rozważań stanowią moje pionierskie na gruncie amerykańskim badania kulturowe góralskiej diaspory prowadzone w latach 1997–2024 podczas wielokrotnych pobyków w środowiskach emigrantów z Podhala, szczególnie w Chicago i na Wschodnim Wybrzeżu. Dzięki głównej metodzie badań etnograficznych, czyli obserwacji uczestniczącej, oraz penetracji archiwów instytucjonalnych (ZPPA, „Ta-trzańskie Orła” i innych czasopism polonijnych), a często także zbiorów prywatnych, możliwe było dotarcie do unikatowych materiałów ilustrujących etapy wrastania imigrantów w amerykańską rzeczywistość. Pogłębione analizy tych źródeł z perspektywy folklorystyki antropologicznej zawarłam w monografii *Etnokultura w diasporze. Między regionalizmem a amerykanizacją* (Lublin 2012; wersja angielska: *Ethnoculture in the diaspora: Between regionalism and Americanisation*, transl. R.A. Orr, Lublin–New York 2020).

(wyjeżdżali i powracali); była to zatem emigracja wahadłowa, która z czasem przybrała formę emigracji stałej, ale wciąż dość słabo zakorzenionej w Nowym Świecie (Gromada, 1976: 357; Walaszek, 2001: 23). Ten emigracyjny exodus, trwający zresztą do dziś, następująco komentuje z perspektywy *emic* (uczestnika, od wewnątrz) Józef Pitoń: „[S]ycka wiedzam, że gorole dzielom się na trzy części: takik, co byli w Ameryce, takik, co tam siedzom, i takik, co tam pojadam” (2010: 165). Wskazuje on, że psychikę wychodźcy cechuje rozdarcie, bycie pomiędzy, „w rozkroku” (*betwixt and between*):

Ale to wej tak: kie clek tam, to myśli, co sie tu dzieje, a je tu, to myśli, jako tam. Taki je przepołowiony. Trochę tu, trochę tam! I to niejedem tak godo. A przecie nie mozes być w dwok miyjscak naroz, nie? Aboś tu, aboś tam i nic na to nie poradzis. Przecie się nie podzielis! (Pitoń, 2010: 167).

Profil regionalny – siła mitologii kultury „źródła”

W specyfice nowego zakorzenienia z perspektywy *etic* (zewnętrznego obserwatora, badacza) szczególnego znaczenia nabiera kategoria różnicy kulturowej (a zatem stopnia oryginalności kultury kraju wyjścia). Jednak, co istotne, chodzi o różnicę doświadczaną nie bezrefleksyjnie, jak w przypadku imigrantów z większości ziem polskich (etniczność bezrefleksyjna/primordialna – zob. Posern-Zieliński, 2005: 88), która tym samym łatwiej się zaciera w zderzeniu z amerykańską rzeczywistością kulturową, lecz o różnicę uświadamianą (etniczność rozbudowana), której towarzyszy pogłębiona refleksja wartościująca treści kultury odziedziczonej (tożsamość refleksyjna). Źródła owej świadomej tożsamości z dominującym profilem regionalnym tkwią, według Thaddeusa V. Gromady, w nieustającej sile mitologii regionalnej, odczuwanej z perspektywy zarówno polskiej, jak i amerykańskiej. W publikacji pt. *Tatra highlander folk culture in Poland and America: Collected essays from „The Tatra Eagle”* autor kładzie nacisk na uniwersalne wartości obecne w tej kulturze (wolność, honor, patriotyzm, religijność) – podkreślane także przez ks. prof. Józefa Tischnera – oraz na jej humanizm (emanuje z niej „prawda o człowieku, jego namiętnościach, jego poezji i jego nadziei” – Gromada, 2012: x).

Ale też badacz ten postrzega ją jako część amerykańskiego multikulturalizmu – funkcjonującą w nim na równych prawach, niemającą kompleksu niższości (typowego dla nosicieli kultury regionów nizinnych) ani wobec polskiej kultury narodowej, ani wobec kultury amerykańskiej. Postawę taką psychologowie określają jako tożsamość pozytywną, która wynika z przekonania o posiadaniu szczególnych zalet i uzdolnień

w porównaniu z innymi (Malewska-Peyre, 1992: 45). Tę „tradycję małą”, będącą elementem polsko-amerykańskiej tożsamości, Gromada wyrażnie sytuuje w obszarze *sacrum*². Na jej specyficzną zawartość składają się bowiem nie tylko treści kultury regionalnej (zwłaszcza artystycznej) unikatowe w obrazie etnograficznego zróżnicowania Polski i amerykańskich kultur etnicznych, lecz także kontekst narodowej literatury (Henryk Sienkiewicz, Stanisław Witkiewicz, Kazimierz Przerwa-Tetmajer, Stefan Żeromski, Jan Lechoń itd.) i muzyki „wysokiej” (Karol Szymanowski, Mieczysław Karłowicz, Henryk Mikołaj Górecki) oraz wielkie postacie narodowej historii, nauki i kultury (na przykład Maria Skłodowska-Curie, Józef Piłsudski, papież Jan Paweł II, Józef Tischner).

W przestrzeni diaspory właśnie polityka pamięci odwołująca się do tych elementów stanowi fundament analizowanej subgrupy, klucz do tożsamości, który pozwala na jej zbiorową ciągłość w czasie i decyduje o stabilnym statusie podhalańskiej emigracji. Subgrupę tę cechuje tożsamość imitacyjna, zmiana nie obejmuje bowiem normatywnych i symbolicznych warstw kultury – *core values* („wartości rdzennych”, tj. esencjalnych, najistotniejszych dla utrzymania odrębności wspólnoty, a zwłaszcza religii – Posern-Zieliński, 2003: 50; Smolicz, 1984: 25–35) – lecz polega na zewnętrznym dostosowywaniu się do ogólnoamerykańskiego stylu życia. Amerykanizacja jako selektywna imitacja tamtejszych wzorów kultury popularnej (takich jak parady, pikniki, zabawy „serduszkowe”/walentynkowe czy halloweenowe) łączy się z manifestacją siły i wartości kultury regionalnej, która wzmacnia tożsamość grupową. Tym samym regionalizm jest nieustannie głównym czynnikiem antyasymilacyjnym i antyglobalizacyjnym, gwarantuje suwerenność kultury, oddalając obawę przed asymilacją oraz lęk przed kulturowym zanieczyszczeniem (rozmyciem kultury) – w aspekcie zarówno tożsamości jednostkowej, jak i kolektywnej – a zarazem potwierdzając „podhalański fenomen”. Na jego wyjątkowy charakter zwracał uwagę już w latach 80. XX wieku ceniony polski etnograf Roman Reinfuss, podkreślający, że ów fenomen nie ma analogii w pozostałych grupach etnograficznych – pozwala Podhalaanom „zachować i rozwijać obok miejskiej cywilizacji swą tradycyjną kulturę, która w innych regionach cofa się i zanika” (Reinfuss, 1988: 16). Źródła rzeczoności fenomenu dostrzega badacz w harmonijnej koegzystencji regionalizmu i urbanizmu, w tym amerykańskiego urbanizmu o wielokulturowym obliczu. Należy zaznaczyć, iż świadomość wartości własnej kultury i konieczności jej ochrony dla przyszłych pokoleń, urodzonych już w Stanach Zjednoczonych, wydają się fundamentem nowego zakorzenienia wychodźców, ich poczucia, „kim jestem”.

2 Por. koncepcję wartościowania kultury polonijnej i jej kultury źródłowej w kategoriach *sacrum* – *profanum* autorstwa Eugene’a Obidinskiego (1975).

Opisywana subgrupa swoje osobliwe trwanie na amerykańskiej ziemi zawdzięcza właśnie ideologii regionalizmu podhalańskiego, którego instytucjonalną podstawę stanowi założony w Chicago w 1929 roku Związek Podhalan Północnej Ameryki (ZPPA, The Polish Highlander Alliance of North America) – jedyna organizacja polonijna na terenie USA wyrosła na idei kulturowego regionalizmu, odgrywająca niezwykle ważną rolę w życiu górskich imigrantów, w życiu Polonii, w tworzeniu poczucia zadowolenia i zakorzenienia – w mentalnej konstrukcji „amerykańskiego Podhala”. W mediach polonijnych mówi się bowiem o „Podhalu amerykańskim” czy o „Rzeczpospolitej Podhalańskiej”; już przed laty Julian Szynalik Dobrowolski pisał: „[...] w atmosferze amerykańskiej ślebody narodził się wolny Związek Podhalan, a pod jego skrzydłami – Rzeczpospolita Podhalańska w Ameryce” (1969: 2). Tak silne poczucie wspólnoty kulturowej, przekazywane z pokolenia na pokolenie, i duma ze swego rodowego dziedzictwa (*ethnic pride*) stały się możliwe dzięki misyjnemu charakterowi Związku oraz instytucjonalizacji kultury, specyficznej dla egzystencji w diasporze. Wspomniany już badacz Polonii Thaddeus Gromada określił ZPPA jako „unikatową organizację polonijną”, która sprawia, że góralszczyzna jest zauważalna nie tylko w obrazie całej Polonii amerykańskiej, lecz także przez Amerykanów tzw. głównego nurtu (*mainstream Americans*).

Od początku istnienia Związku dbałość o ciągłą aktualizację własnej tradycji we współczesności była łączona z dbałością o jakość (autentyzm) tego dziedzictwa, aby nie zatracić się w Nowym Świecie, obcym świecie; nie zagubić swej regionalnej i narodowej tożsamości, nie przecinać symbolicznych Orkanowskich „korzeni”, ale tworzyć przestrzeń „swojską” i bezpieczną. Ideę tę dobrze ilustruje wiersz Józefa Bafii (1950–2014) – chicagowskiego poety góralskiego, wieloletniego działacza ZPPA – pod znamienym tytułem *Nie domy się*, o charakterze apelowym, z wyraźnie określonym odbiorcą – wspólnotą podhalańską w przybranej ojczyźnie:

Przez wieki i pokolynio historyjo sie tocy,
Tworzom jom wojny, mocarstwa, wodzowie,
A jakze mało historyjo bocy,
Ze jom tyz tworzom štuki bogowie.
To śpiew, muzyka, tońce, tradycyjo,
Obrzędy wspólnot, gazdowskie roboty,
To, co sie w zyciu na co dzień przewijo,
Nojprostse cłowieka zalety i cnoty.
O tym sie nie pise, tego sie nie bocy,
To moze zaginonć – zyska nie przynosi,
Dobrze, ze ta jesce ftosi o tym bocy,
Góralskom ślebode nawet tutok głosi.

Przecie to nase, dlo nos zapisane,
Nasi przodkowie nom to przekazali,
Takie to piykne i sercem kochane,
Hej, by my tego nie poniechali,
Bo jak to zginie – to co zostanie?
(Bafia, 2008: 14)

Autor doskonale ukazuje etnocentrycznie zorientowane priorytety aksjologiczne i media pamięci kulturowej – „stąpanie po śladach przodków”, pozwalające góralom zachować tożsamość etniczną w Nowym Świecie. Język regionalny (gwara podhalańska, także w formie „pisanego rymu”, czyli po prostu twórczości poetyckiej) stanowi tu jeden z podzbiorów ogólnego terminu „kultura”, jej sfery komunikacyjno-symbolicznej – znak własnej odrębności/inności (mocne przeciwstawienie „swój” vs. „obcy”, tj. członkowie grup o odmiennej „mowie”). Korelacja między językiem a pamięcią kulturową w warunkach „przeszczepienia” wprowadza bardzo silny pierwiastek heritologiczny (współzależność w triadzie język – kultura – tożsamość; „tożsamość jest organizowana, a nawet konstruowana przez pamięć” – Neumann, 2009: 250).

Profil narodowy – etniczny *way of life*

O istocie nowego zakorzenienia góralskich emigrantów mających status „pomiędzy” (*betwixt and between*) w realiach USA decydują dwa czynniki: religia wierności i religia wiary. Przypomnijmy, że ideologiczną podbudowę regionalizmu podhalańskiego tworzą właśnie te dwa komplementarne rodzaje wierności: wierność religii (katolicyzmowi) i wierność swym „korzeniom”. Połączenie kultury sakralnej z kulturą świecką, zachowane również na gruncie amerykańskim, sprzyja silnemu poczuciu tożsamości etnicznej, a także specyficznej waloryzacji przestrzeni zaadaptowanej. Dostrzeżemy w niej wyraźnie wyodrębnione punkty o szczególnej wartości dla mikroprzestrzeni indywidualnych i zbiorowych, wyznaczone przez kalendarz liturgiczny – czas Kościoła, dostosowany jednak do czasu industrialnego (pracy), z centralną pozycją nader żywego w warunkach emigracji kultu maryjnego. Kult ten jest charakterystyczny dla religijności polskiej, a zatem ważny dla polskiej tożsamości (Dyczewski, 2009: 149–180). „W religijności polskiej – jak stwierdza ks. Bronisław Jakubiec we wstępie do monografii poświęconej sanktuarium maryjnemu w Merrillville w stanie Indiana – istniały zawsze czynniki integrujące nas jako naród. W sposób szczególny czyni to Pani Jasnogórska, Matka Boża Częstochowska, której rola scalająca wspólnotę narodową Polaków daleko wykracza poza granice Polski

i sięga wszędzie tam, gdzie synów i córki polskiego narodu rzucił w ciąg dziejów tułaczy los” (Jakubiec, 1996: 11).

Zadomowieniu diaspory góralskiej w USA służy zwłaszcza nieustannie żywy kult Matki Boskiej Ludźmierskiej, Królowej Podhala, także amerykańskiego, głównej ikony podhalańskiej, chrześcijańsko-regionalnej wiary. Jego pierwsze udokumentowane znaki obecności mają charakter instytucjonalny – jej opiece powierzono Związek Podhalan w Ameryce, a symbolem tej podległości stał się sztandar ZPPA z wizerunkiem Ludźmierskiej Pani, poświęcony w 1937 roku w kościele Pięciu Braci (Polskich) Męczenników w Chicago (Brzozowska-Krajka, 2016: 177–192). Kult Matki Boskiej Ludźmierskiej na amerykańskiej ziemi dobrze ilustruje specyficzną dla ludowej pobożności koncepcję „Boga z ludu” – stąd jest Ona nie tylko Królową Podhala, ale przede wszystkim „Gądziną Podhala” (też amerykańskiego) i Matusią Ludźmierską, w której „dobroć Matek staje się Świętością” (Tischner, 1999: 5), wszak „to ona buduje wokół człowieka przestrzeń, w której może on rosnąć, dojrzewać, żyć” (Tischner, 1991: 5). Należy się zatem zgodzić w pełni z Cynthią Enloe (1996: 197), że religia stanowi warunek *sine qua non* tożsamości etnicznej, toteż ich separowanie od siebie byłoby nierealistyczne. W owe dwa rodzaje wierności wpisane są cechy paradygmatyczne pochodzące ze „starego” kraju – rytuały religijne i świeckie związane z kalendarzem liturgicznym i z cyklem życia człowieka. Dostarczają one głównych treści tożsamości etnicznej, określają dystans proksemiczny wobec innych grup w kontaktach międzykulturowych oraz determinują formy interakcji w obrębie własnej grupy.

Możliwość manifestowania wierności „korzeniom” w sensie jednostkowym i zbiorowym w warunkach imigracyjnych pozostaje nieodłącznym atrybutem czasu świątecznego. Centralna opozycja „codzienność amerykańska” vs. „święteczność etniczna” stanowi skrót myślowy czytelny dla badaczy zajmujących się studiami etnicznymi, który dotyczy każdej społeczności etnicznej (Mucha, 1996). Opozycja ta zawiera przeciwstawienie „wykorzystywanej w zrutynizowanym działaniu wiedzy »już danej«, respektowanej, [...] [oraz] świadomie uznawanej, refleksyjnej »wiedzy akceptowanej«” (Mucha, 1996: 39). Pierwszy człon alternatywy odnosi się do czasu pracy i *American way of life*, drugi – do czasu Kościoła (Le Goff, 1988: 331–356), czyli czasu wolnego i tzw. *institutional folkways* (Stankiewicz-Zand, 1957).

O utrzymaniu ducha swojszczyzny decyduje także aspekt patriotyczny: potrzeba „budowania Polski od zewnątrz” (zgodnie z metaforą Tischnera), możliwość identyfikacji rozdzielonej (Makarczyk, 1976: 59–62), która odwołuje się do wspólnoty narodowej zarówno kraju zamieszkania, jak i kraju pochodzenia i utrwala wzorzec Polaka-katolika. Nawiązywał do niego Tischner w kazaniu z okazji jubileuszu 25-lecia koronacji Matki

Boskiej Ludźmierskiej: „Ludzie z amerykańskiego Związku Podhalan nie przycinają swoich korzeni, wciąż żyją duchem gór. Pozwalają na to, aby ich dusze rzeźbiła kultura tej ziemi. Śpiewają – jak my śpiewamy, modlą się – jak my się modlimy, dusze z naszych dusz – Polacy” (Tischner, 1988: 4).

Profil obywatelski

Spośród typów profili identyfikacyjnych analizowanej subgrupy etnicznej profil obywatelski zarysowuje się najsłabiej. Odsyła nas do procesów asymilacyjnych zachodzących w społeczeństwie amerykańskim oraz do tzw. *civic religion*, religii obywatelskiej, która odsłania punkty styczne między grupą WASP (białymi Anglosasami wyznania protestanckiego) a grupami mniejszościowymi/etnicznymi. *Civic religion* odwołuje się do zbioru wspólnych implikowanych wierzeń, symboli i rytuałów, które tworzą ramy jednoczące naród oraz nadają celowość wspólnym działaniom i wiążą się z poczuciem transcendencji (Kapiszewski, 1977). Stanowi ona publiczną formę religii, integrującą społeczność, a także legitymizującą jej porządek polityczny i system wartości poprzez takie symbole jak flagi lub pomniki, obrzędy w dni świąteczne i wspólnotowy etos, który może zainspirować obywateli do poświęcenia się dla dobra ogółu.

Unikatowy charakter góralszczyzny amerykańskiej wynika ze specyfiki góralskości, usytuowanej właśnie „pomiędzy”, czyli z liminalności grupy w sensie terytorialnym, narodowym, kulturowym – liminalności, która w warunkach amerykańskich ulega zatrzymaniu. Nie stanowi tym samym fazy przejściowej, granicznej w wyprowadzonym z badań Arnolda van Gennepa modelu *temps de passage* (po której nastąpiłaby agregacja z nową wspólnotą społeczno-terytorialną, asymilacja strukturalna, pełna absorpcja imigrantów czy ich potomków w narodzie przyjmującym), lecz fazę centralną, autonomiczną. Nieustanne dążenie do umacniania swojego poczucia tożsamości w relacjach interetnicznych idzie w parze z transferem własnych treści kulturowych w obszar „obcych”, co decyduje o pozycji grupy, jej funkcjonowaniu i aspiracjach. To dążenie ma zatem podbudowę świadomościową – przeciwstawia się **deetniczacji** (procesowi powolnego zaniku odrębności etniczno-kulturowej) połączonej z upodobnianiem się do *host society*, a więc **amerykanizacji** (Fishman, 1966: 15). Przeciwstawia się także obrazowi amorficznej zbiorowości rozpoznawalnej jedynie poprzez system symboli, rudymenarnych zachowań etnicznych, sentymentów opartych na tradycji historycznej i świadomości wspólnego pochodzenia. Analizowana etniczność jest tak silna, że potrafi zdominować narodowość – zarówno tę punktu wyjścia, czyli polską, jak i punktu dojścia, czyli amerykańską. Inność dziedzictwa

duchowego nie może zakładać negacji w sferze wartości, zakłada natomiast zrozumienie go w formach przechowywanych przez wspólnotę etniczną. Kto chce zrozumieć Polskę – pisał na łamach „Tatrzańskiego Orła” główny ideolog i kapelan Związku Podhalan w kraju ks. prof. Józef Tischner (1990: 5) – musi wnikać głęboko w kulturę ludową, gdyż człowiek tworzy kulturę, aby powiedzieć prawdę o sobie. Stąd rola etnocentryzmów, kształtowanie się wspólnot narodowych opartych na zbliżonych wartościach, symbolach i tradycjach.

„Góralocentryzm”, dostrzegany w różnych formach ekspresji psychospołecznej Polonii góralskiego pochodzenia (takich jak taniec, muzyka, śpiew, strój, język gwarowy, elementy architektury czy rzemiosła), stanowi rodzaj etnicznego *way of life* w przybranej ojczyźnie, chroni imigrantów, zwłaszcza znajdujących się w stadium przejściowym, przed społecznymi ujemnymi skutkami dezintegracji osobowości. Gdyby zdecydowali się oni na utratę łączności z macierzystą kulturą, pozostawiliby bez własnego oblicza, na marginesie społeczeństwa amerykańskiego, które cechuje się przecież tym, że nikt nie jest tylko Amerykaninem, każdy ma swój imigrancki rodowód. Tak jak *civic religion*, czyli zbiór reguł określonych mianem amerykańizmu, należy do podstawowych czynników integrujących naród amerykański (Kapiszewski, 1984: 26–27), tak za podobną świecką religię można uznać regionalizm, który integruje imigrantów w płaszczyźnie „małej” i „dużej” tradycji pierwszej ojczyzny.

Wyróżnione trzy profile tożsamościowe góralskich imigrantów w przestrzeni diaspory polskiej w USA (regionalny, etniczny i obywatelski) sygnalizują problem główny – nowe zakorzenienie, a tym samym trójlojalność wobec ojczyzny prywatnej, etnicznej i obywatelskiej, różnicującą się w zależności od grup generacyjnych. Analizowane zjawisko dotyczy przede wszystkim pierwszego i drugiego pokolenia imigrantów, natomiast w kolejnych generacjach, zwłaszcza w tzw. Polonii bez ścian (*Polonia without walls* – zob. Brzozowska-Krajka, Orr, 2004: 47–57), w której przeważa kreatywny typ tożsamości, prowadzący do tożsamości symbolicznej, dominację zyskuje profil obywatelski z wybranymi elementami kultury „źródła”. Ten obszar kulturowych badań polonijnych w odniesieniu do interesującej nas subgrupy góralskiej czeka wciąż na swoich eksploratorów.

Bibliografia

- Bafia J., 2008, *Nie domy się*, Kraków, Wydawnictwo Ścieżki Wiary.
Brzozowska-Krajka A., 2016, *Sacrum a udomowienie diaspory: zamorski kult Matki Bożej Ludźmierskiej*, w: J. Adamowski, M. Tymochowicz, red., *Sacrum w kulturze tradycyjnej i współczesnej*, Lublin–Wrocław, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, s. 177–192.

- Brzozowska-Krajka A., Orr R.A., 2004, „Polonia bez ścian” a folklor polsko-amerykański, „Literatura Ludowa”, nr 2, s. 47–57.
- Dyczewski L., 2009, *Wartości kulturowe ważne dla polskiej tożsamości*, w: L. Dyczewski, D. Wadowski, red., *Tożsamość polska w odmiennych kontekstach*, Lublin, Wydawnictwo KUL, s. 149–180.
- Enloe C., 1996, *Religion and ethnicity*, in: J. Hutchinson, A.D. Smith, eds., *Ethnicity*, Oxford–New York, Oxford University Press, s. 197–201.
- Fishman J.A., 1966, *Preface*, in: J.A. Fishman, ed., *Language loyalty in the United States: The maintenance and perpetuation of non-English mother-tongues by American ethnic and religious groups*, London–The Hague–Paris, Mouton.
- Greene V., 1980, *Poles*, in: S. Thernstrom, A. Orlov, O. Handlin, eds., *Harvard encyclopedia of American ethnic groups*, Cambridge–London, The Belknap Press of Harvard University Press, s. 787–803.
- Gromada T.V., 1976, *Rola regionalizmu w życiu Polonii amerykańskiej*, w: H. Kubiak, A. Pilch, red., *Stan i potrzeby badań nad zbiorowościami polonijnymi*, Wrocław, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, s. 353–363.
- Gromada T.V., 2012, *Tatra highlander folk culture in Poland and America: Collected essays from „The Tatra Eagle”*, Hasbrouck Heights, Tatra Eagle Press.
- Jakubiec B., 1996, *Sanktuarium Matki Bożej Częstochowskiej w Merrillville*, Kraków–Merrillville, Wydawnictwo Salwatorińskie.
- Kapiszewski A., 1977, *Stereotyp Amerykanów polskiego pochodzenia*, Wrocław, Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Kapiszewski A., 1984, *Asymilacja i konflikt. Z problematyki stosunków etnicznych w Stanach Zjednoczonych Ameryki*, Warszawa–Kraków, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Uniwersytet Jagielloński.
- Le Goff J., 1988, *Czas kościoła i czas kupca*, w: A. Zajączkowski, red., *Czas w kulturze*, Warszawa, Państwowy Instytut Wydawniczy, s. 331–356.
- Makarczyk W., 1976, *Problem świadomości Polonii w świetle pamiątek*, „Przegląd Polonijny”, t. 2, nr 1, s. 59–62.
- Malewska-Peyre H., 1992, *Ja wśród swoich i obcych*, w: P. Boski, M. Jarymowicz, H. Malewska-Peyre, *Tożsamość a odmiennność kulturowa*, Warszawa, Wydawnictwo Instytutu Psychologii PAN, s. 15–59.
- Mucha J., 1996, *Codziennosc i odświętnosc. Polonia w South Bend*, Warszawa, Oficyna Naukowa (Biblioteka Polonijna, t. 32).
- Neumann B., 2009, *Literatura, pamięć, tożsamość*, tłum. A. Pełka, w: M. Saryusz-Wolska, red., *Pamięć zbiorowa i kulturowa. Współczesna perspektywa niemiecka*, Kraków, Universitas, s. 249–284.
- Obidinski E., 1975, *American Polonia: Sacred and profane aspects*, „Polish American Studies”, vol. 32, no. 1, s. 5–18.
- Orkan W., 1987, *Wskazania dla synów Podhala*, Zakopane, Oficyna Wydawnicza Związku Podhalań.
- Pitoń J., 2010, *Drzewiej i dziś*, ilustr. W. Trebunia-Tutka, Rabka-Zdrój, Wydawnictwo Zachylina.
- Posern-Zieliński A., 2003, *Między konfliktem a wzmocnieniem. Religia a etniczność w doświadczeniu Polonii amerykańskiej*, w: A. Posern-Zieliński, red., *Etniczność a religia*, Poznań, Wydawnictwo Poznańskie, s. 49–55.

- Posern-Zieliński A., 2005, *Etniczność. Kategorie, procesy etniczne*, Poznań, Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk.
- Reinfuss R., 1988, *Podhalański fenomen*, „Polska Sztuka Ludowa” 1988, t. 12, nr 1/2, s. 9–16.
- Smolicz J.J., 1984, *Wspólne wartości i zróżnicowanie kulturowe: wychowanie dla wielokulturowości*, „Przegląd Polonijny”, z. 2, s. 25–35.
- Stankiewicz-Zand H., 1957, *Polish institutional folkways in the United States*, „Polish American Studies”, vol. 14, no. 1/2, s. 24–32.
- Szynalik Dobrowolski J., 1969, *Rzeczpospolita Podhalańska w Ameryce*, „Tatrzański Orzeł / The Tatra Eagle”, vol. 22, no. 2, s. 2–3.
- Tischner J., 1988, *Kazanie z okazji jubileuszu 25-lecia koronacji Matki Boskiej Ludźmierskiej*, „Podhalanka”, nr 2, s. 4.
- Tischner J., 1990, *Trzeba orać głębiej*, „Tatrzański Orzeł / The Tatra Eagle”, vol. 43, no. 3, s. 5.
- Tischner J., 1991, *Dobroć Bożej Matki*, w: K. Bukowski, oprac., *Gaździna Podhala Matka Boska Ludźmierska*, Kalwaria Zebrzydowska, Wydawnictwo Calvarianum, s. 5.
- Tischner J., 1999, *Przed Boskom Matkom*, „Tatrzański Orzeł / The Tatra Eagle”, vol. 52, no. 1, s. 8.
- Walaszek A., 2001, red., *Polska diaspora*, Kraków, Wydawnictwo Literackie.

.....

Anna Brzozowska-Krajka – emerytowana prof. dr hab. w Instytucie Językoznawstwa i Literaturoznawstwa Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. Jej zainteresowania badawcze obejmują komparatystykę literacko-folklorystyczną, teorię folkloru, polski folklor magiczny w kontekście słowiańskim, nowszą literaturę ludową, literaturę i kulturę popularną, folklor emigracyjny i regionalizm w USA. Autorka ponad 230 publikacji naukowych, w tym monografii: *Stare i nowe nuty na góralskich gęślikach. O ludowej poezji podhalańskiej (1945–1980)* (Warszawa 1989); *Symbolika dobowego cyklu powszedniego w polskim folklorze tradycyjnym* (Lublin 1994); *Polish traditional folklore: The magic of time* (Boulder–Lublin–New York 1998); *Etnokultura w diasporze. Między regionalizmem a amerykanizacją* (Lublin 2012) – nowatorskie badania folklorystyczne oparte na metodach studiów kulturowych; *Ethnoculture in the diaspora: Between regionalism and Americanisation* (Lublin–New York 2020). Redaktorka monografii: *Wieś tworząca*, t. 8, *Antologia współczesnej poezji ludowej* (Lublin 1990); *Between folk culture and global culture in contemporary Europe. Papers from the 14th IOV European Scientific Conference of Folk Culture* (Lublin–Manama 2019).

.....